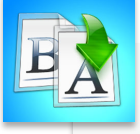

MAKRO İKTİSAT: TANIM, TARİHSEL GELİŞİM VE HÂSILA

İÇİNDEKİLER

- Makro-Mikro İktisat Ayrımı
- Makro İktisadın Kapsamı
- Makro İktisadın Tarihsel Gelişimi
- Hasıla Kavramı

HEDEFLER

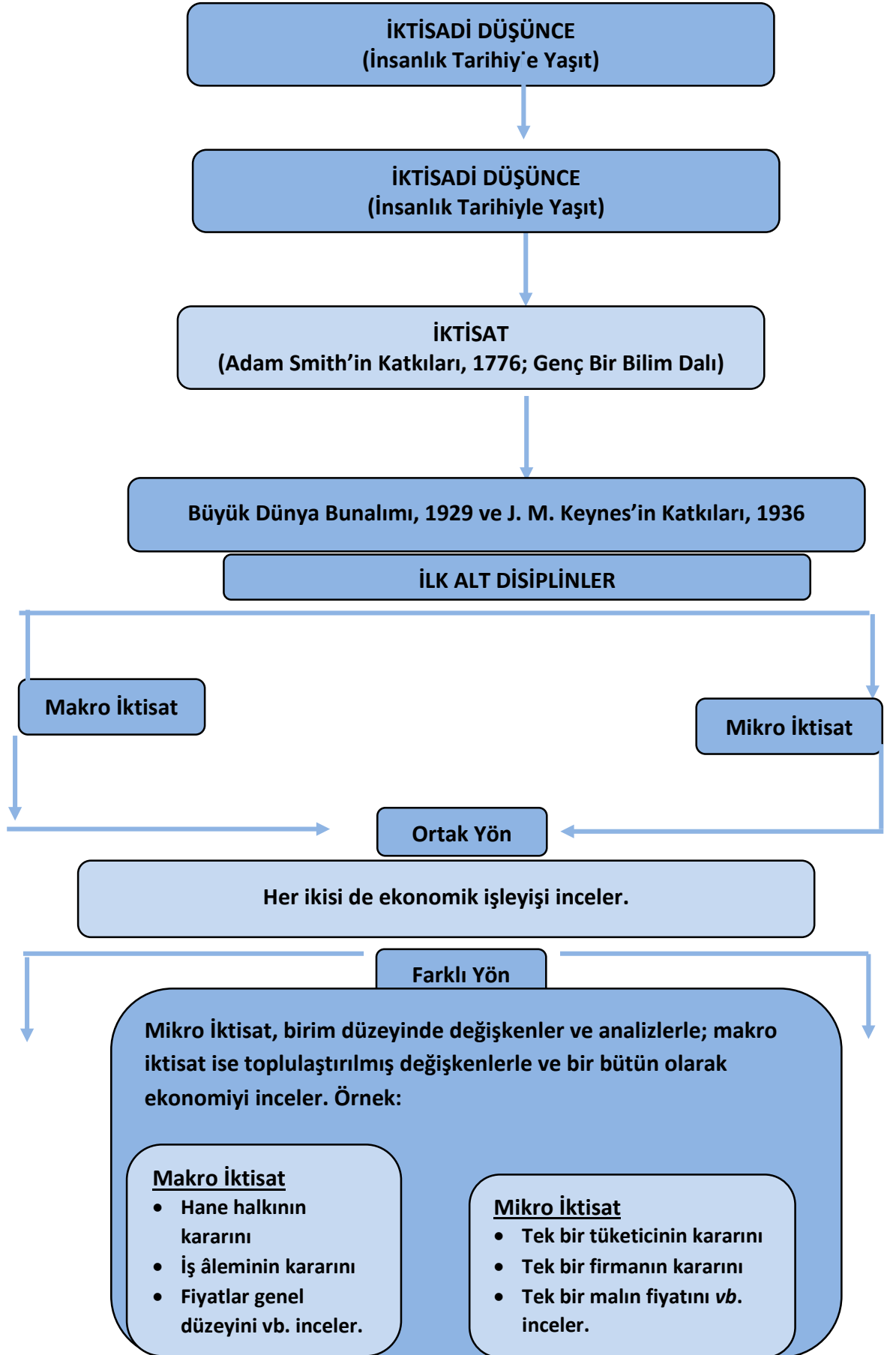
- Bu üniteyi çalıştıktan sonra;
- Makro iktisadın ilgi alanını açıklayabilecek,
- Makro-mikro iktisat ayrımını kavrayabilecek,
- Makro iktisadın tarihsel gelişimini açıklayabilecek,
- Hasıla ve hasılla ilgili kavramları tanımlayabilecek,
- Hasılanın nasıl ölçüldüğünü açıklayabilecek
- Hasıla ölçümünde karşılaşılan zorlukları değerlendirebileceksiniz.

Atatürk Üniversitesi
Açıköğretim Fakültesi

İKTİSADA GİRİŞ Prof. Dr. Vedat KAYA

ÜNİTE 7

GİRİŞ

“İktisat” ve “ekonomi” kelimelerini sadece derslerde değil gündelik konuşma dilinde de sıklıkla duyarsınız; çoğunlukla eş anlamlı kullanılırlar. Ortalama iktisadi okur yazarlık düzeyine sahip bireylerin gündelik sohbetlerinde bu iki kelimenin birini diğeri yerine kullanmaları sorun olmayabilir. Ancak lisans düzeyinde eğitim alan sizler için basit bir ayrımla farkı belirlemek, kavram kargaşası yaratmamak adına yerinde ve faydalı olacaktır: *Karar birimlerinin üretim, tüketim, yatırım, tasarruf, bölüşüm vb. hususlarda aldıkları kararlar ve yanı sıra eylemlerinin etkileşimi ile ortaya çıkan yapıya “ekonomi”; ekonomi denilen bu yapıyı inceleme konusu edinmiş bilim dalına ise “iktisat” diyebiliriz.*

İnsan bazen üretici, bazen tüketici ve çoğu zaman da her iki biçimde “ekonomik karar birimi” olarak yaşamını devam ettirir.

Gündelik yaşantımızdan örneklerle biliyoruz ki, her birimiz, neredeyse tüm hayatımız boyunca sürekli ekonomik kararlar alırız. Aldığımız bu kararlar çoğu zaman üretim, tüketim, yatırım ya da tasarruflarla ilgilidir. *Böylece ekonomik hayat içindeki her bir kişi bazen üretici, bazen tüketici ve çoğu zaman da her iki biçimde “ekonomik karar birimi” olarak yaşamını devam ettirir.* Örneğin bir üniversite öğrencisi, öğle yemeğini okul dışında bir restoranda ya da okul yemekhanesinde mi yiyecektir; yoksa kantinde bir simitle mi geçştirecektir? Okul yolunuz üzerinde bulunan büfe, hangi mal ve hizmetlerin satışını yapacaktır? Ya da dış finansman ihtiyacı olan bir firma, TL mi yoksa \$ cinsinden mi borçlanmalıdır? Hükümet ekonomi politikasını belirlerken bütçeden daha yüksek payı personel giderlerine mi yoksa nükleer ve yenilenebilir enerji yatırımlarına mı ya da eğitime mi ayırmalıdır? Bunlar muhatabından cevap bekleyen ve hayatın akışı içerisinde neredeyse sonu gelmeyen sorulardır.

Diğeryandan pek çoğumuz sohbetlerimizde sıklıkla şu ve benzeri sorularla da karşılaşırız: Benzinin litre fiyatı neden bu kadar pahalıdır? Ekonomik büyümeye rağmen işsizlik neden yeterince düşmemektedir? Emekli maaşları ve asgari ücret neden daha fazla artırılamamaktadır? Ekonomimizin büyüdüğü dönemlerde cari açığımız neden ciddi oranlarda yükselmektedir? Yurt içi tasarruf oranımız neden yeterince artırılamamaktadır? Bunlar da cevaplanması gereken sorulardan bazılarıdır ve cevapların başarım düzeyi, birey ve toplumun refah düzeyi ile doğrudan ilişkilidir.

İlk iki paragraftan anlaşılacağı üzere ekonomik sorular ve sorunlar, insan yaşamının önemli bir parçası ve belirleyicisidir. Bu bağlamda günlük gazeteler ve ana haber bültenleri hasıla, enflasyon, işsizlik, büyüme, cari açık, bütçe açığı, faiz, döviz kuru, kamu net borç stoku vb. pek çok iktisadi kavramı hemen her gün defalarca kullanırlar: “...Enflasyon 30 yıl aradan sonra tek haneli rakamlara düştü...”, “...Çin ekonomisinin büyümesi, pek çok ülkede işsizlik rakamlarını olumsuz yönde etkiliyor...”, “...Altın fiyatlarındaki yükseliş durmuyor...”, “...Bütçe gerçekleştirmeleri, mali disiplinden taviz verilmediğine işaret ediyor...” vb. haber başlıkları da yine sıklıkla okuduğumuz ve/ya işittiğimiz ifadelerdir.

Tüm bu ve benzeri sorular, sorunlar ve bunlarla ilişkili kavramlar yaşantımızın ayrılmaz parçalarıdır ve ekonomik karar birimi olan bizlere, ekonomiyle ilgili asgari düzeyde bir kavrayışı, anlayışı zorunlu kılmaktadır. *İşte makro iktisat çalışma alanı olarak, yukarıda ifade edilen ve benzeri soru, sorun ve kavramları kapsamakta, bunlara cevaplar aramakta ve temelde ekonominin bir bütün olarak nasıl işlediğiyle ilgilenmektedir.*

Bu çerçevede bölümün amacı makro iktisadın ilgi alanını, mikro iktisattan farkını ve tarihsel gelişimini basit bir giriş düzeyinde okuyucuya aktarmaktır. Ayrıca en önemli makro iktisadi göstergelerden biri olan “hasıla” kavramı da bu bölümde kısaca açıklanacaktır.

MAKRO-MİKRO İKTİSAT AYRIMI

Yaşama eşlik eden ekonominin ve onu anlama çabasını içeren iktisadi düşüncenin tarihi, doğası gereği, insanlık kadar eski olmakla birlikte, iktisat, ancak Adam Smith 1776 yılında “Ulusların Zenginliği” adlı kitabını yazdığından bağımsız bir bilim dalı olarak kabul edilmiştir. Diğer yandan iktisat, 1900’lü yılların başına gelene kadar alt disiplinlere ayrılmamış; bu yıllarda ve özellikle 1930’ların başında J. M. Keynes’in katkıları sonrasında, makro ve mikro iktisat olarak iki ayrı ana disiplinde analize konu edilmiştir.

Bu ayırım, mikro ve makro iktisadın birbirinden tamamen kopuk ve bağımsız oldukları anlamına gelmemektedir. Her iki alan da ekonominin işleyişini anlama ve açıklama ortak çabasına sahiptir. Ancak makro iktisat bir bütün olarak ekonominin işleyişiyle ilgilenmekte, mikro iktisat ise bu bütünü oluşturan birimlerin ekonomik karar alma süreçlerini incelemektedir. Bu bağlamda makro ve mikro iktisadın pek çok benzer ve ortak yanları olmasına rağmen iki ayrı disiplin olarak ele alınmalarının en önemli nedeni, kullandıkları analiz birimlerindeki farklılıktır.

Örneğin mikro iktisat, tek bir tüketicinin en çok faydayı elde etmek için aldığı kararları incelerken, makro iktisat tüm bu tüketicilerin toplamından oluşan “hane halkı” sektörünün ekonomik davranışlarını incelemektedir. Aynı şekilde mikro iktisat tek bir firmanın en çok kârı elde etmek için aldığı kararları incelerken, makro iktisat tüm bu firmaların toplamından oluşan “iş âlemi” sektörünün kararlarını incelemektedir. Görüldüğü üzere mikro iktisat, ekonomik olayları birim düzeyinde analiz ederken, makro iktisat ise toplulaştırılmış birimler düzeyinde analiz etmektedir.

Analiz birimlerindeki bu farklılık, doğal olarak, mikro ve makro iktisadın inceleme alanlarını da farklılaştırmaktadır. Örneğin, makro iktisat tek bir malın fiyatını değil, ortalama tüketim kalıbını temsil eden bir sepetin fiyatını-fiyatlar genel düzeyini- yani enflasyonu; tek bir malın talebini ya da arzını değil, ekonominin toplam talep ve arzını; tek bir malın piyasa dengesini değil, ekonominin genel dengesini; bir firmanın üretimini değil, ekonominin toplam üretimini analiz konusu etmektedir. *Bu örneklerden de anlaşılacağı gibi, ele alınan*

Mikro iktisat, ekonomik olayları birim düzeyinde analiz ederken, makro iktisat ise toplulaştırılmış birimler düzeyinde analiz etmektedir.

sorun ve/ya konu, analiz biriminin bireysel ya da toplulaştırılmış mı olacağını ve dolayısıyla analizin mikro ya da makro iktisadi niteliğini belirlemektedir.

Makro ve mikro iktisat arasında incelenen analiz biriminden kaynaklanan bir ayırım olmakla birlikte, 1970’li yıllarda Robert E. Lucas Jr.’ın katkısıyla, iktisatçılar arasında makro iktisadi modellerin mikro iktisadi temellere sahip olması gerektiği hususunda bir uzlaşa sağlanmıştır. Örneğin hükümetler tarafından uygulanacak olan bir makro iktisat politikası, toplulaştırılmış makro büyüklükler yanında bu büyüklükleri oluşturan bireylerin beklentilerini ve davranışlarını ve dolayısıyla mevcut ekonomik yapıyı da etkileyecek ve değiştirecektir. Dolayısıyla uygulanacak makro iktisat politikasının, bireysel beklentiler ve davranışlardaki bu değişmeyi dikkate alarak analize dâhil etmesi, yani makro bir modelin mikro temele dayanması gerekmektedir.

Terkip hatası, bireyler için doğru olan iktisadi bir kararın/eylemin, makro düzeyde toplum ya da ekonomi için de mutlaka doğru olacağı yönündeki düşünce biçimidir.

Diğer yandan makro iktisadın mikro temellere sahip olması gerektiği hususunu, mikro düzeyde geçerli olan her önermenin makro düzeyde de geçerli olacağı şeklinde yorumlamamak gerekir. Örneğin mikro düzeyde, bir kişinin tasarruflarını artırması, ceteris paribus (diğer her şey sabitken), takip eden dönemde ilgili kişinin gelir ve servetinin artmasını sağlayacaktır. Oysa belirli bir dönemde hane halkı tasarruflarının artması, yani hane halkı gelirinin tasarruf edilen kadar kısmının ilgili dönemde harcanmayacak olması, diğer her şey sabitken, o dönemde üretilen ürünlerin bir kısmının satılamaması ve stoklarda kalması anlamına gelecektir. Böyle bir durumda takip eden dönemi planlayan iş âlemi, üretimini azaltacaktır. Sonuçta hane halkı tasarrufundaki bir artış, takip eden dönem ekonomideki toplam üretimin azalmasına neden olabilecektir. Bu durumu dikkate almayarak, *“mikro düzeyde tasarruf artışı takip eden dönem tasarruf sahibinin gelirini artırıyorsa, makro düzeyde hane halkı tasarruf artışı da takip eden dönem toplam üretimi ya da geliri artırır”* diyemeyiz. Dersek, *“terkip hatası”* yapmış oluruz. Burada terkip hatasından kasıt, *bireyler için doğru olan iktisadi bir kararın/eylemin, makro düzeyde toplum ya da ekonomi için de mutlaka doğru olacağı yönündeki düşünce biçimidir*. Terkip hatasının bilinen en yaygın örneği, yukarıda açıkladığımız bireysel ve hane halkı tasarruf artışlarının, diğer her şey sabitken, bireysel ve toplam gelir üzerinde zıt sonuçlara yol açtığı *“tasarruf paradoksu”* durumudur.

Bireysel Etkinlik

- Terkip hatasına başka örnekler verebilir misiniz?

MAKRO İKTİSADIN KAPSAMI

Giriş kısmında ifade edilen soru, sorun ve kavramların tamamı ve dolayısıyla ekonominin bir bütün olarak işleyişi ilgi alanında olmakla birlikte, şu beş temel konu makro iktisadın kapsamını belirlemektedir:

- Hasıla (gelir) ve istihdam düzeyi,
- Fiyat istikrarı,
- Ekonomik büyüme,
- Bütçe ya da kamu açıkları,
- Dış açıklar.

Bu beş temel konu ve/ya sorun alanının incelenmesi ve açıklanması, diğer bazı iktisadi büyüklüklerin de makro iktisat tarafından ele alınmasını gerektirmekte ve böylece kapsama alanı daha da genişlemektedir. Diğer yandan, ekonomik yapıdaki büyüme ve iktisat bilimindeki gelişmelere paralel olarak bu beş başlıktan bazıları para teorisi ve politikası, iktisadi büyüme ve kalkınma, uluslararası iktisat, maliye teorisi ve politikası gibi diğer bazı alt disiplinlerde özel olarak incelenmektedir.

Hasıla ve İstihdam Düzeyi

Hasıla, en basit ve soyut hâliyle bir ekonomide belirli bir dönemde üretilen mal ve hizmetlerin toplamını tanımlamak üzere kullanılan bir kavramdır. Belirli bir dönemde üretilen toplam hasılanın, parasal değer olarak aynı miktarda gelir yaratacağı kabul edilmektedir. Bu anlamda hasıla ve gelir kavramları özdeşler ve çoğu zaman biri diğeri yerine kullanılırlar. İstihdam, kelime anlamı olarak üretim faktörlerinin bir hizmette kullanılması ya da bir işte çalışması şeklinde tanımlanabilir.

Refah düzeyinin artırılması ve sürdürülmesi, her toplumun temel iktisadi amaçlarından biridir. Bu amacın gerçekleşme düzeyi, diğer her şey sabitken, hasılanın artırılması ile doğru orantılıdır. Elde edilen hasıla miktarı, veri teknoloji düzeyinde, ekonominin sahip olduğu üretim faktörlerinin ne kadarının istihdam edildiğiyle -üretim sürecinde kullanıldığıyla- yakından ilgilidir. *Hasıla düzeyinin artması, üretim faktörlerinin ve bu arada emeğin üretimde kullanılan miktarının da artmasıyla mümkün olabilmektedir. Yani hasıla ile istihdam düzeyi ve işsizlik oranı arasında yakın bir ilişki vardır: Veri teknoloji düzeyinde istihdam artışı hasıla artışına eşlik etmekte, eş zamanlı olarak işsizliğin azalması beklenmektedir.*

Enflasyonu, fiyatlar genel düzeyindeki sürekli bir artış olarak tanımlayabiliriz.

Bireysel Etkinlik

- Sizce işsizlik, sadece az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelere özgü bir sorun mudur?

Fiyat İstikrarı

Hasıla ile istihdam düzeyi ve işsizlik oranı arasında yakın bir ilişki vardır: Veri teknoloji düzeyinde istihdam artışı hasıla artışına eşlik etmekte, eş zamanlı olarak işsizliğin azalması beklenmektedir.

Ekonomide fiyatlar genel düzeyi sürekli artabilir, ki buna enflasyon diyoruz veya sürekli düşebilir, buna da deflasyon diyoruz. Her iki durum da fiyat düzeyinde bir istikrarsızlığı temsil etmekte, ekonomik işleyişte bozulmalara ve dolayısıyla toplumda bir hoşnutsuzluğa yol açmaktadır. Uzunca bir zamandır ekonomilerde deflasyon olgusu yaşanmamaktadır. Bu nedenle fiyat istikrarı kavramı günümüzde, daha ziyade enflasyonla bağlantılı olarak kullanılmaktadır. *Bu çerçevede enflasyonu fiyatlar genel düzeyindeki sürekli bir artış olarak tanımlayabiliriz.*

Bireysel Etkinlik

- 20. yy'da yaşanmış deflasyon örnekleri var mıdır? Deflasyon fiyatlar genel düzeyindeki sürekli düşüş demek olduğuna göre bu durum neden “kötü” olsun ki?

Peki ama hangi fiyat(lar)ı takip ederek enflasyonu ölçebilir ve böylece fiyat istikrarının sağlanıp sağlanmadığını değerlendirebiliriz? Tek başına herhangi bir mal ya da hizmetin fiyatındaki değişimi ya da bir tüketicinin, örneğin sizin, kullandığınız mal ve hizmetlerden oluşan bir sepetin fiyatındaki değişimi takip etmek ve ölçmek uygun ve yeterli bir yöntem midir? Doğru cevap için yukarıdaki paragrafta enflasyon tanımında altı çizilen “...genel...” kelimesine odaklanmalıyız: “Genel” fiyat düzeyini ve değişimini ölçebilmek için öncelikle ülkedeki hane halklarının ortalama tüketim kalıbını yansıtan bir mal ve hizmet sepeti oluşturmalı, sepetin fiyatını belirlemeli ve belirli bir dönem sonra bu sepetin fiyatındaki değişimi takip etmeliyiz. Burada basitçe tasvir edilen bu işlem düzenli olarak “Hane halkı Bütçe Anketleri” ve istatistiksel yöntemler kullanılarak Türkiye İstatistik Kurumu tarafından gerçekleştirilmektedir. Diğer yandan fiyatlar genel düzeyindeki artışın “enflasyon” olarak değerlendirilebilmesi için bu artışın süreklilik göstermesi gerektiğini de not etmeliyiz.

Yaygın kullanılan bir tanımlamaya göre fiyat istikrarı, ekonomik karar birimlerinin üretim, tüketim, yatırım, tasarruf gibi kararlarında dikkate almaya gerek duymayacakları ölçüde düşük ve sürdürülebilir bir enflasyon oranını ifade etmektedir. Yine yaygın kabule göre yıllık %3'ün altında bir düzeyde sürdürülebilir enflasyon, fiyat istikrarının sağlandığına işaret etmektedir.

Fiyat istikrarının sağlanabildiği bir ekonomi, tersi durumla mukayese edildiğinde ekonomik açıdan yatırım yapılabilir bir ortamı tanımlamaktadır. *Böylece fiyat istikrarı, kaynakların etkin dağılımını mümkün kıldığı ölçüde hasılanın artması, ekonominin büyümesi ve işsizliğin azalması gibi çok önemli katkılar sağlamaktadır.* Ekonominin yaşayan bir organizma olduğu kabul edilirse, yakalanabileceği en kritik ve tehlikeli hastalıklardan birinin de yüksek enflasyon olacağı hatırdan çıkarılmamalıdır.

Fiyat istikrarı, ekonomik karar birimlerinin üretim, tüketim, yatırım, tasarruf gibi kararlarında dikkate almaya gerek duymayacakları ölçüde düşük ve sürdürülebilir bir enflasyon oranını ifade etmektedir.

Türkiye ekonomisi 1980-2000 yılları arasında yüksek ve oynak bir enflasyon tecrübesi yaşamış ve fiyat istikrarını sağlayamamıştır. Tek haneli enflasyon rakamı uzunca bir aradan sonra ancak 2004 yılında gerçekleşmiştir.

Bireysel Etkinlik

- Yeşil biberin Eylül ayında 1TL olan fiyatının Ekim ayında 5TL'ye çıkmasına bakarak ekonomideki enflasyon düzeyi hakkında yorum yapabilir misiniz?

Ekonomik (İktisadi) Büyüme

Ekonomik büyüme, bir ekonomide üretilen toplam mal ve hizmet miktarının zaman içinde artması demektir. Her toplumun ulaşmayı en çok arzuladığı iktisadi hedeflerden biri de iktisadi büyümedir. Zira toplumsal ve bireysel refahın artırılması ve sürdürülmesi, son tahlilde, ekonominin ne kadar üretebildiği ve bu üretimi zaman içinde ne kadar artırabildiğine bağlıdır.

Bu bağlamda cevap aranan temel sorulardan bazıları şunlardır: Neden bazı ülkeler diğerlerine göre çok daha zengin ve diğer bazıları çok daha fakirdirler? Bu zengin ve fakir ülkeler arasındaki fark hep bu büyüklükte ve bu yönde miydi? Yani bugünün zengin ülkeleri örneğin 300 yıl önce de bu derece zengin ve fakirleri de bu derece fakir miydi, aradaki fark hep aynı mıydı? Bu farkı doğuran temel nedenler nelerdi? Bu ve benzeri sorular, makro iktisadın ilgi alanında olmakla birlikte, bilimsel gelişmeye paralel olarak 1950'lerden bu yana ve günümüzde "İktisadi Büyüme" alt disiplini tarafından incelenmektedir.

Büyüme kuramı çerçevesinde geliştirilen modeller, ülkeler arasındaki büyüme, dolayısıyla gelir farklılıklarının genel olarak şu dört faktörden kaynaklandığını ileri sürmektedir: Teknoloji, işgücünün beceri (eğitim) düzeyi, sermaye stoku ve yurt içi tasarruf oranları. Yani bir ülkenin teknolojisi, işgücünün beceri düzeyi, sermaye stoku ve yurt içi tasarruf oranları ne kadar yüksekse, ülkenin iktisadi büyüme ve zenginleşme olasılığı o nispette artıyor. Ancak bu açıklama şu soruya cevap verememektedir: Neden bazı ülkelerde teknoloji, işgücünün eğitim düzeyi, sermaye stoku ve yurt içi tasarruf miktarları yüksekken diğer bazılarında değildir? *Günümüzde bu sorunun cevabını da kapsayacak şekilde yukarıda ifade edilen dört faktörün yanı sıra şu diğer dört faktörün büyüme ve gelir farklarını açıklamada önemli olabileceği vurgulanmaktadır: Coğrafi farklılıklar, kültürel farklılıklar, şans faktörü ve kurumsal yapı farklılıkları.* Konuyla ilgili tüm çevrelerde farkı belirleyen asıl faktörün kurumsal yapı olduğu üzerinde fikir birliği vardır. İktisadi büyüme konusunda bir başka dikkat çekici husus, ortalama büyüme oranlarındaki küçük farkların, orta-uzun vadede toplumun refah ve gelir seviyesi ile ilgili olarak çok büyük sonuçlara yol açmasıdır.

Örneğin bir ekonomi %3,5'lik bir ortalama büyüme potansiyeline sahipse, nüfus sabit kalmak kaydıyla, söz konusu ekonomide kişi başına gelir 20 yıl sonra iki katına çıkabilecektir. Ortalama büyüme potansiyeli %7 ise 10 yıl sonra; %1 ise 70 yıl sonra ancak kişi başına gelir iki katına erişebilecektir¹.

Türkiye ekonomisinin tarihsel rakamlarına bakıldığında istikrarlı ve sürdürülebilir bir büyümenin başarılabilmiş olduğunu söylemek zordur. Örneğin sadece 1990 yılından bu yana 1994, 1999, 2001 ve 2009 yıllarında ekonomi küçülmüş, geri kalan yıllarda ise bazen potansiyelinin çok altında bazen çok üstünde büyümüştür. 2009 yılını küresel finans kriziyle ilişkilendirsek bile diğer yıllardaki küçülme ve istikrarsız büyüme, ilgili dönemlerde ekonomi politikalarımızla ilgili önemli sorunlara işaret etmektedir.

Günümüzde ülkeler arası ekonomik gelişmişlik ve zenginlik farklarının en temel belirleyicisinin "kurumsal yapı" olduğu düşünülmektedir.

Bireysel Etkinlik

- Aynı dil, din, tarih, kültür ve coğrafyayı paylaşmalarına rağmen farklı iktisadi büyüme ve gelir düzeylerine sahip olan ülke örnekleri var mıdır? Varsa, bu durum nasıl izah edilebilir?

Bütçe Açıkları ve Kamu Borçları

Tıpkı bizler gibi devletin de bir bütçesi vardır. Bütçe, belirli bir dönemle ilgili olarak gelirler, giderler ve bunların bileşenlerinin bütünüdür. Devlet bütçesi seçilmiş siyasi hükümetler tarafından yıllık olarak hazırlanır. Bu bütçenin uygulanabilmesi için mecliste güvenoyu alması gerekir. Güvenoyu almış bir bütçe, hükümete devlet adına gelir toplama ve harcama yapma yetki ve sorumluluğu vermektedir. Belirli bir dönemde gelirimizden daha fazla harcadığımızda aile bütçemiz açık verecektir. Aynı durum devlet bütçesi için de geçerlidir. Gelir ve gider arasındaki farka bağlı olarak bütçe denk olabilir, açık veya fazla verebilir.

Bütçenin açık vermesi, hükümetin piyasalardan bahse konu açık miktarınca borçlanması gereğini doğurur ve böylece kamu borçları oluşur. Hükümet bütçede gelir aleyhine oluşan farkı kapatamadığı ve/ya koruyamadığı müddetçe piyasalardan daha fazla borçlanır ve kamu açığı giderek artar. Artan kamu açıkları piyasa faizlerini yükseltir, özel yatırımlar ve toplam hasıla/gelir düşer. Yaratılan gelir düşünce, toplam vergi gelirleri tekrar azalır. Bütçe açığı ve hükümetin borçlanma gereği daha da artar. Bu süreç, toplam kamu borçlarının ve piyasa faiz oranlarının sürekli yükseldiği, hasılanın düştüğü ve işsizliğin arttığı bir kısır döngü yaratır.

¹ Bu örnek "70 Kuralı" olarak bilinen basit bir hesaplamaya dayanmaktadır. Kural "70/Büyüme Oranı" şeklinde hesaplanır ve bugünkü gelirin, diğer her şey sabitken, kaç yıl sonra iki katına çıkacağını ifade eder. Bu kural "72 kuralı" şeklinde de kullanılmaktadır. "72/Büyüme Oranı"(Bakınız Ünite 13)

Bir ülkenin diğer ülkelerle yürüttüğü ekonomik ilişkilerin tamamı “Ödemeler Bilançosu” adlı bir tabloda toplulaştırılmakta ve takip edilmektedir.

Türkiye ekonomisinin 1990 sonrası dönemi incelendiğinde, 2000’li yılların başına kadar çok yüksek bütçe ve kamu açıklarının olduğu görülmektedir. Hükümetlerce uygulanan ekonomi politikalarının, bütçe açığı ve kamu borçlarının oluşmasında çok büyük pay sahibi olduğu unutulmamalıdır.

Dış Açıklar

Günümüz dünyası, ekonomik olarak küresel bir yapı arz etmektedir. Ülkeler arası mal ve hizmet ticareti yapılmakta ve sermaye önemli bir engelle karşılaşmadan ülkeler arasında hareket edebilmektedir. *Bir ülkenin diğer ülkelerle yürüttüğü ekonomik ilişkilerin tamamı “Ödemeler Bilançosu” adlı bir tabloda toplulaştırılmakta ve takip edilmektedir. Bu bilanço dört ana hesaptan oluşmaktadır: Cari işlemler hesabı, sermaye hesabı, resmi rezervler hesabı ve net hata-noksan hesabı.*

Ödemeler bilançosunun cari işlemler hesabı, ülkenin dış âlemlerle yaptığı mal ve hizmet ithalat ve ihracatını göstermektedir. Belirli bir dönemde yapılan ithalatın değeri, ihracattan fazlaysa, cari işlemler hesabı açık veriyor demektir. Bu durum, genellikle “dış açık” olarak adlandırılmaktadır. Doğası gereği cari işlemler hesabı, denk olabilir ya da fazla verebilir. Diğer yandan belirli bir risk düzeyinde ülkeler arasındaki faiz farkına bağlı olarak ülkeye sermaye girişi olabileceği gibi sermaye çıkışı da olabilmektedir. Belirli bir dönemde ülkeye giren ve ülkeden çıkan sermaye miktarı birbirine eşitse, sermaye hesabı denktir; çıkan sermaye giren sermayeden daha büyükse sermaye hesabı açık, tersi durumda fazla vermektedir.

Basitleştirici bir varsayım ile resmi rezervler hesabı ve net hata-noksan hesabını sıfır kabul eder ve analiz dışında tutarsak, ödemeler bilançosunun dengede olabilmesi cari işlemler hesabı ile sermaye hesabı toplamının sıfır olmasını gerektirir. Örneğin belirli bir dönemde cari işlemler hesabı 50 milyar dolar açık veriyorsa, ödemeler bilançosunun dengede olabilmesi için sermaye hesabı bilançosunun bu açığı telafi edecek şekilde 50 milyar dolar fazla vermesi ve böylece her iki hesabın toplamının sıfır olması gerekir.

Türkiye ekonomisinin tarihsel verileri incelendiğinde 1800’lerin başından bu yana neredeyse sürekli dış açık verdiğimiz görülecektir. Elbette bu durum pek çok açıdan sürdürülemezdir. Konunun tüm detaylarını ileri düzey sınıflarınızda Makro İktisat, Uluslararası İktisat ve Türkiye Ekonomisi gibi derslerinizde tartışabileceksiniz.

MAKRO İKTİSADIN TARİHSEL GELİŞİMİ

1929 yılı dünya ekonomisi açısından acı hatıralarla anılan önemli bir tarihtir. “Büyük Buhran/Bunalım” olarak adlandırılan Amerika Birleşik Devletleri (ABD) kaynaklı ekonomik kriz bu tarihte (29 Ekim 1929, Salı) New York menkul kıymetler piyasasında %12’lik bir çöküşle başlamış ve kısa bir süre içinde dünyanın geri kalan pek çok ekonomisini de etkisi altına alarak küreselleşmiştir. 1929-33 yılları

Elbette yaşanan büyük bunalımın (günümüzde “bunalım/buhran” yerine “kriz” kelimesi kullanılmaktadır) pek çok sosyal, siyasal ve insani sonuçları olmuştur. *Bunun yanı sıra büyük bunalım, dönemin iktisadi düşüncesi ve iktisat politikaları üzerinde de önemli bir sorgulamayı ve tartışmayı başlatmıştır. Bu bağlamda 1929 büyük bunalımı, iktisadın makro ve mikro iktisat şeklinde iki alt disipline ayrılmasına yol açan en önemli etken olmuştur.*

1929 yılına gelene kadar iktisat çevrelerinde hâkim olan iktisadi felsefe Adam Smith ve takipçilerinin düşüncelerine atfen “Klasik Ekol” olarak adlandırılmaktadır. Büyük Buhran’a kadar ABD başta olmak üzere pek çok ülke, Klasik ekolden beslenen iktisat politikaları uygulamaktaydılar. Klasiklere göre fiyatlar aşağı ve yukarı yönde esnektir (yani arz ve/ya talep koşullarındaki değişmeye bağlı olarak, dışarıdan bir müdahale olmaksızın fiyatlar kendiliğinden düşebilir de artabilir de) ve ekonomideki karar birimlerinin tamamı piyasalar hakkında tam bilgi sahibidirler. Bu varsayımlar altında herhangi bir piyasadaki dengesizlik, arz ve talep güçlerinin kendiliğinden hareketi sonucu kısa sürede giderilecek ve denge sağlanacaktır. *Klasikler, arz ve talep güçlerinin kendiliğinden hareketine bağlı olarak değişen fiyatlar sonucu dengenin kısa sürede yeniden tesis edilmesini “piyasaların temizlenmesi” olarak adlandırmışlardır.* Bu durumda, klasik düşünce açısından piyasalar sürekli temizlendiğine (kendiliğinden dengeye geldiğine) göre, ekonomiyeye müdahale gereksizdir.

1929 büyük bunalımı, iktisadın makro ve mikro iktisat şeklinde iki alt disipline ayrılmasına yol açan en önemli etken olmuştur.

Örnek

- Klasiklere göre emek piyasasında bir işsizlik artışı olduğunda, emek arzı (çalışabilecek durumda olan ve iş arayan işçi sayısı) artacak, buna bağlı olarak ücretler düşecek ve emek talebi (firmaların çalıştırmak istediği işçi sayısı) tekrar artmaya başlayacaktır. Bu süreç, başlangıçta ortaya çıkan işsizlerin tamamının istihdam edilmesine kadar devam edecektir.

Yukarıdaki örnekten de anlaşıldığı gibi emek piyasasındaki bir dengesizlik, herhangi bir hükümet müdahalesi olmaksızın kendiliğinden giderilmiş, yani piyasa dengeye gelmiş, temizlenmiştir. Bu varsayımlar altında çalışabilir durumda olan ve emeğini arz eden her bir kişi istihdam ediliyor demektir. Böylece veri teknoloji ve sermaye stoku düzeyinde mümkün olan en yüksek hasıla seviyesinde üretim yapılacak ve ekonomi dengede olacaktır. Fiyatların esnek ve tarafların tam bilgi sahibi oldukları varsayımları altında denge dışı bir durum kendiliğinden tekrar dengeye intibak edecektir. Böylece ekonomi daima tam istihdam hasıla seviyesinde üretim yapacaktır.

Yukarıda iki paragrafta basitçe özetlenen Klasik vizyon, hasılanın ve dolayısıyla istihdam, işsizlik vb. toplulaştırılmış makro büyüklüklerin daima dengede olduğunu, denge dışı bir durumun kendiliğinden dengeye intibak edeceğini (yöneleceğini) ve aktif iktisat politikaları ile denge hasıla düzeyinin

değiştirilemeyeceğini önermektedir. *Böyle bir ekonomik vizyon çerçevesinde makro iktisadi büyüklükler kendiliğinden dengede ya da dengeye yönelme eğiliminde kabul edildiğinden ekonomiyi makro düzeyde analiz ihtiyacı da duyulmamıştır. Yapılan analizler, açıkça adı konulmamakla birlikte, daha ziyade mikro düzeyde incelemeler şeklinde olmuştur. Dolayısıyla 1929 yılına gelene kadar, genel iktisat teorisi, makro-mikro iktisat ayrımına uğramamış ve yapılan çok az çalışma makro iktisadi bir özellik taşımıştır.*

Büyük Buhran ve sonuçları, Klasik iktisadi felsefenin (ekol ya da okulun) ciddi bir biçimde sorgulanmasına yol açmıştır. 1935 yılına gelindiğinde krizin etkileri hâlâ büyük ölçüde devam etmekteydi. 1929'da başlayan kriz, Klasiklerin iddia ettiği gibi, kısa sürede kendiliğinden bitmemiş, üretim artmamış ve işsizlik azalmamıştır. Piyasalar kendiliğinden temizlenmemiştir. Ekonomi uzun bir süredir tam istihdam seviyesinin altında, yani eksik istihdam seviyesinde üretim yapmıştır. Bu hâl, açıklanması ve çözümlenmesi gereken, fakat Klasik iktisadi felsefeyle de tanımlanamayan ve çözülemeyen yeni bir ekonomik gerçeklik olarak ortaya çıkmıştır.

Keynes'e göre fiyatlar kısa dönemde esnek değil, aksine katı-yapışkandır. Dolayısıyla ekonomideki bir dengesizlik hâli, arz ve talep güçlerinin hareketine bağlı olarak kendiliğinden giderilemeyecektir.

Pek çok düşünür ve iktisatçı, dünya ekonomisindeki bu yeni durumu açıklamak ve çözüm sağlamak üzere çalışmalar yapmışlardır. Bunlardan birisi, ekonominin içinde bulunduğu durumun nedenlerini ve çözümünü, görece, sistematik bir biçimde ortaya koymuştur: John Maynard Keynes. Keynes 1936 yılında yayımladığı "İstihdam, Faiz ve Paranın Genel Teorisi" adlı eserinde, Klasik ekolün bazı varsayımlarına karşı çıkmıştır. *Keynes'e göre fiyatlar kısa dönemde esnek değil, aksine katı-yapışkandır. Dolayısıyla ekonomideki bir dengesizlik hâli, arz ve talep güçlerinin hareketine bağlı olarak kendiliğinden giderilemeyecektir.* Böylece yukarıdaki emek piyasası işsizlik artışı örneğinde, emek arzı artsa da ücretler düşmeyecek (Ücret emeğin fiyatıdır ve Keynes'e göre fiyatlar ve bu arada ücretler de aşağı yönlü katı-yapışkandır, değişmez.), emek talebi artmayacak ve başlangıçta ortaya çıkan işsizlik kendiliğinden giderilemeyecektir. Emek piyasasında eksik çalışma ve dolayısıyla da toplam üretimde eksik istihdam durumu oluşacaktır. Bu durumun giderilmesi ancak hükümet müdahalesiyle mümkün olabilecektir. Yani aktif iktisat politikası uygulamalarına ihtiyaç vardır. *Keynes ve yukarıda kısaca özetlenen görüşleri, makro iktisadi analizin gelişiminde çığır açmıştır. Bu tarihten sonra Keynes ve onun görüşlerini takip eden ve geliştiren pek çok iktisatçının oluşturduğu iktisadi düşünce okulu "Keynesyen Ekol" olarak adlandırılmaktadır.* Bugün pek çok iktisatçı, görüşlerinin Klasik veya Keynesyen ekole yakınlığına bağlı olarak entelektüel aidiyetlerini tanımlamaktadır. Klasikler ve Keynesyenler arasındaki entelektüel düzeyde süregelen ilmi tartışma ve bu tartışmaların meyvesi olan iktisadi katkılar, makro iktisadın tarihi gelişiminin de harcı olmuştur ve olmaya devam etmektedir.

Bu arada makro iktisadın 1900'lü yılların başında gelişmeye başlamasının iki önemli nedeni daha vardır. İlk olarak makro düzeyde analiz yapmayı mümkün kılacak güvenilir veri seti ancak bu tarihlerde oluşturulabilmiştir. İkinci neden,

ekonomilerin makro düzeyde dalgalanmalar gösterdiği bulgusu yine bu tarihlerde tespit edilmiştir. Bu iki gelişme de makro iktisadi analizin gelişiminde önemli katkı sağlamıştır.

HASILTA KAVRAMI

Hasıla, bir ekonominin belirli bir dönemine ait iktisadi faaliyetin toplam parasal değerini ifade etmek üzere kullanılan bir kavramdır. Bu hâliyle oldukça geniş ve biraz da muğlak bir anlam taşıyan “hasıla” kavramı, bazı niteleyici sıfatlarla daha belirgin bir biçimde tanımlanabilir. Aşağıda bu çerçevede bazı hasıla kavramları tanımlanacaktır:

Hasıla tanımındaki “nominal” kelimesi, hasılanın, ölçüldüğü yılın cari (geçerli) piyasa fiyatları ile hesaplandığını ve parasal bir değer olduğunu ifade etmektedir.

Nominal Gayrisafi Yurt içi Hasıla (Nominal GSYH): Bir ülkenin sınırları içinde, belirli bir yılda üretilen nihai mal ve hizmetlerin, aynı yılın piyasa fiyatları ile hesaplanan toplam parasal değerine nominal GSYH denir. Dört kelimedenden oluşan bu uzun kavram, son tahlilde, iktisadi faaliyetin bir ölçüsü olarak “hasıla”yı ölçmektedir. Kavramdaki ilk üç kelimenin her biri (Nominal, Gayrisafi ve Yurt içi) ölçtüğümüz “hasıla”nın ayrı birer niteliğini belirlemektedir:

“Nominal” kelimesi, hasılanın, ölçüldüğü yılın cari (geçerli) piyasa fiyatları ile hesaplandığını ve parasal bir değer olduğunu ifade etmektedir. “Gayrisafi” kelimesi, ilgili yılda üretilen toplam hasıladan, o miktar hasılayı üretmek için kullanılan makine, teçhizat, bina vb. üretim araçlarındaki yıpranma payının- amortismanın- çıkarılmadığını anlatmaktadır. “Yurt içi” kelimesi ise hasılanın nerede ve kimler tarafından üretildiğini belirlemektedir. Vatandaşlık bağı aranmaksızın ülkede yerleşik olanların, ülke sınırları içinde ürettikleri nihai mal ve hizmetlerin hesaba katıldığını ifade etmektedir. Örneğin Bursa’daki bir Japon otomobil fabrikasının üretimi, ülke sınırları içinde olduğuna göre Türkiye’nin GSYH’si içinde yer alacaktır. Bu anlamda GSYH, coğrafi bir tanımdır.

Hasıla hesabında dikkate almamız gereken birkaç önemli husus daha vardır. Örneğin bir iktisat kitabı satın aldığınızda yaptığınız ödeme, o kitabın (malın) piyasa değeri olarak ilgili yılın GSYH’si içinde yer alır. Peki, bir iktisat dersine öğrenci olarak katıldığınızda ne olur? Anlatılan ders bir hizmet üretimidir. Son tahlilde bedelini sizin veya devletin ödemiş olması fark etmezsiniz, bu hizmet üretimi de ilgili yılın GSYH’si içinde yer alır. *Yani GSYH, ülke ekonomisinin bir yılda ürettiği sadece malların değil, “mal ve yanı sıra hizmetlerin” toplamıdır.*

Peki nominal GSYH’yi nasıl hesaplayacağız? Ekonomide belirli bir dönemde binlerce mal ve hizmet üretilmektedir. Biz burada basitleştirici bir varsayım yapalım ve ekonomide sadece elma ve armut gibi iki mal üretildiğini varsayalım. Bu hayali ekonomide 100 kg elma ve 150 kg da armut üretilmiş olsun. Bu durumda bu ekonominin GSYH’si ne kadardır? 250 kg? Hepimiz ilkokul birinci sınıftan biliyoruz ki elmalar ve armutlar toplanamaz. Yine de elma ve armutların benzer büyüklüklerde olduklarını dolayısıyla küçük farklılıkları ihmal ederek toplayabileceğimizi öne sürebilirsiniz. Ya örneğimiz elma ve karpuzdan ya da elma ve özel matematik dersinden oluşsaydı! Gördüğünüz gibi üretilen mal ve

hizmetleri miktarlarını dikkate alarak toplayamayız. *İşte tam bu nedenle nominal GSYH'yi bulmak için, elma ve armutların miktarlarını değil, toplanabilir ortak bir birim olarak, cari piyasa fiyatlarını kullanarak piyasa değerlerinin toplamını hesaplarız.*

Elmanın piyasada 1 TL, armudun ise 2 TL fiyatla satıldığını kabul edelim. Hesap basitçe şöyledir:

$$\begin{aligned} \text{Nominal GSYH} &= (\text{Elmanın Üretim Miktarı} \times \text{Elmanın Piyasa Fiyatı}) \\ &+ \\ &(\text{Armutun Üretim Miktarı} \times \text{Armutun Piyasa Fiyatı}) \\ &= (100\text{kg} \times 1\text{TL}) + (150\text{kg} \times 2\text{TL}) = 400 \text{ TL} \end{aligned}$$

Böylece iki mal üreten hayali ekonomimizin nominal GSYH'si 400 TL olarak hesaplanacaktır. Binlerce mal ve hizmet üretilen gerçek ekonomilerde de hesaplama aynı mantık çerçevesinde yapılır. Farkı şu ki, üretilen tüm nihai mal ve hizmetler hesaplama dâhil edilmelidir. Böylece toplam nominal GSYH için, Q miktarı ve P piyasa fiyatını göstermek üzere, basit bir formül şöyle yazılabilir:

$$\text{Nominal GSYH} = \sum_{i=1}^n Q_i \times P_i$$

Nominal GSYH tanımında yer alan “belirli bir yılda” ifadesi, sadece ilgili yılın 1 Ocak-31 Aralık tarihleri arasında yapılan üretimin, söz konusu yılın GSYH'sinde hesaplanacağını anlatmaktadır. Örneğin 2009 yılında üretilen bir otomobil, sadece aynı yılın GSYH'sine dâhil edilecektir.

Nominal GSYH kavramında yer alan “nihai” kelimesi, ilgili yılda üretilen sadece “nihai” mal ve hizmetlerin hesaba katılması gerektiğini ifade etmektedir. Nihai mal tüketime hazır, sadece tüketilmek maksadıyla satın alınan ürün anlamına gelmektedir. Bu bağlamda bir de ara mallar vardır ki bunlar, tekrar satılmak ya da bir mal ya da hizmetin üretim sürecinde kullanılmak üzere alınan malları ifade etmektedir. GSYH hesaplamalarında sadece nihai mal ve hizmetler dikkate alınır. Aksi durumda, yani ara malların da hesaba katılması hâlinde “çoklu sayım” olarak bilinen bir hesap hatası ortaya çıkacaktır. Çoklu sayım, ilgili yılda üretilen bir mal ya da hizmetin GSYH içinde birden fazla defa hesaplanması anlamına gelmektedir. Örneğin bisikletinizin ayrılmaz bir parçası olan bisiklet lastiğini –ki bisiklet lastiği ara maldır– hasıla içinde ayrıca hesaplırsanız, çoklu sayım hatası yapmış olursunuz. Zira nihai mal olarak bisiklet, zaten, ilgili yılın hasılasında, lastiğin de değerini kapsayacak şekilde hesaplanmaktadır.

Konunun bir başka yönünü ele alalım: *Tek başına hiçbir gösterge bir ekonominin makro performansı hakkında yeterli düzeyde bilgi sunamaz.* Böyle olmakla birlikte tek bir gösterge seçmeliyse, GSYH bir ekonominin performansını ölçmede kullanılabilecek en iyi göstergelerden biridir; öyle ya bir ekonomide bir yılda üretilen tüm nihai mal ve hizmetlerin toplam değerini vermektedir. Birbirini takip eden yıllara ait GSYH rakamlarını hesaplayabiliriz; bu rakamlar ülkede bir yıldan diğerine ne kadar farkla bir üretim yapıldığını parasal olarak ölçmeye imkân

Nominal GSYH'yi, üretilen mal ve hizmetlerin miktarlarını toplayarak değil, toplanabilir ortak bir birim olarak cari piyasa fiyatları kullanılarak bulunan piyasa değerlerinin toplamı şeklinde hesaplarız.

tanır. Böyle olmakla birlikte “nominal” GSYH rakamlarına dayanarak, üretim miktarındaki değişim hakkında bir yorum yapmamalıyız. Neden? Yine hayali bir ekonomide nominal GSYH rakamının ilk yıl 100 TL ve takip eden yıl ise 110 TL olduğunu kabul edelim. Ekonomi ne kadar büyümüştür? Ya da sadece bu rakamlar kullanılarak ekonominin ne kadar büyüdüğü söylenebilir mi? Yeterince düşünülmeden verilecek hızlı bir cevapta, ekonominin ilk yıldan diğerine %10 büyüdüğünü hesaplamak ve söylemek, kolaylıkla, mümkündür. Ancak böyle bir hesaplama büyük bir olasılıkla hatalıdır. Şöyle ki, nominal GSYH, ilgili yılda üretilen nihai mal ve hizmetlerin yine o yılın *piyasa fiyatları üzerinden* toplam değeri olarak hesaplanmaktadır. Örneğimizde takip eden ikinci yılda üretilen mal ve hizmet miktarı (Q) değişmeksizin sadece fiyatlar genel düzeyi (P) %10 artmış olabilir, bu durumda nominal GSYH da %10 artmış olarak hesaplanır. Açıkta ki bu örnekte, nominal GSYH'nin %10 artmış olması, ekonominin ürettiği toplam mal ve hizmet miktarının arttığı anlamına gelmemektedir.

Nominal GSYH ilgili yılın piyasa fiyatları üzerinden hesaplanır ve piyasa fiyatları bir yıldan diğerine değişir. Bu durumda nominal GSYH rakamlarındaki değişim, mal ve hizmet üretimindeki fiziki miktar değişimi yanında fiyatlardaki değişimi de yansıtabilir.

Nominal GSYH ilgili yılın piyasa fiyatları üzerinden hesaplanır ve piyasa fiyatları bir yıldan diğerine değişir. Bu durumda nominal GSYH rakamlarındaki değişim, mal ve hizmet üretimindeki fiziki miktar değişimi yanında fiyatlardaki değişimi de yansıtacaktır. Hiç şüphe yok ki GSYH, ülke performansını ölçmede en iyi göstergelerden biridir, ancak “nominal” GSYH, bu amaç için doğru bir ölçme yöntemi değildir. Sorun piyasa fiyatlarının yıldan yıla değişim göstermesinden kaynaklanmaktadır.

Ekonomik büyümenin hesaplanması hususunda nominal GSYH'nin bu ölçme zaafı, fiyatların temel alınan bir yılda sabitlenmesi ve hasılanın, ilgili yıl nihai mal ve hizmet miktarı ile temel alınan yıl piyasa fiyatları üzerinden hesaplanmasıyla çözülmektedir. Hasıla bu yöntemle hesaplandığında reel GSYH adını almaktadır.

Reel GSYH: Bir ülkenin sınırları içinde, belirli bir yılda üretilen nihai mal ve hizmetlerin, temel alınan yılın piyasa fiyatları ile hesaplanan toplam parasal değerine reel gayri safi yurt içi hasıla denir. GSYH reel olarak hesaplandığında, birbirini takip eden iki yılın reel GSYH rakamlarına bakarak, ekonominin ilk yıldan diğerine ne kadar büyüdüğünü (ne kadar fazla mal ve hizmet ürettiğini) kolaylıkla hesaplayabiliriz. Örneğin birbirini takip eden iki yıl arasında artış yönünde %10 fark varsa, bu ekonominin ilk yıldan diğerine %10 büyüdüğünü gösterir. %10'luk bu değişim, fiyatlar temel alınan bir yılda sabitlendiğine göre, sadece mal ve hizmet üretimindeki artıştan kaynaklanıyor demektir.

Hasıla, piyasa fiyatları üzerinden hesaplanan bir büyüklüktür. Bu, mal ve/ya hizmetin bir piyasası ve piyasa fiyatı olması gerektiği anlamına gelir.

Bununla birlikte piyasası ve/ya piyasa fiyatı olmayan bazı mal ve hizmetler de vardır. *Örneğin milli savunma, iç güvenlik ve adalet gibi hizmetler hayatımızda önemli bir yer tutmakla birlikte bir piyasaları ve dolayısıyla piyasa fiyatları yoktur. Bu tip istisnai durumlarda devletin bu tür hizmetler için yaptığı toplam harcama, söz konusu hizmetlerin çıktısı olarak kabul edilir ve GSYH hesabında yer alır.*

Hasılanın Ölçümü

Hasıla, bir ekonominin bir yılda ürettiği nihai mal ve hizmetlerin toplam piyasa değeri hesaplanarak ölçülebilir. Hasılanın bu yolla ölçümüne, doğrudan üretime dayalı olduğu için “üretim yöntemi” denmektedir. Yukarıda verilen nominal ve reel GSYH tanımları bu ölçüm için basit bir yol haritası sunmaktadır. *Diğer yandan hasıla, üretim yönteminin dışında farklı iki yöntemle daha ölçülebilir. Bunlar “harcama ve gelir yöntemleri”dir.* Hayali bir ekonomide 1 kg elma üretildiğini ve piyasa fiyatının da 1 TL olduğunu kabul edelim. Yukarıda öğrendiğimiz üretim yöntemine göre bu ekonominin GSYH’si 1 TL (1 kg elma x 1 TL) olacaktır. Şimdi bu 1 kg elmayı sizin ürettiğinizi ve benim de piyasada sizden satın aldığımı kabul edelim. Bu durumda benim toplam harcamam (1 TL), sizin toplam gelirinize (1 TL) eşit olacaktır. Böylece hayali ekonomimizin hasılasını ölçmek için ister üretim ister harcama, istersek gelir yöntemini kullanalım, bulacağımız GSYH rakamı her üç durumda da 1 TL olacaktır. Hesaplamadaki bu yaklaşım ve eşitlik basit bir olguya dayanmaktadır: *Ekonomideki herhangi bir harcama, bir başkasının geliri olmakta ve böylece toplam harcama ve gelir birbirine ve ekonomide üretilen GSYH’ye eşit olmaktadır.* Hayali ekonomimiz için geçerli ve doğru olan bu mantık gerçek ekonomide de geçerlidir.

Hasıla, üretim yönteminin dışında farklı iki yöntemle daha ölçülebilir. Bunlar “harcama ve gelir yöntemleri”dir.

Gayrisafi yurt içi hasılayı ölçmede karşılaşılan bazı zorluklar da vardır. Örneğin kendi tüketimimiz için ürettiğimiz ve piyasaya hiç çıkmayan ürünler vardır. Çoğunlukla tarıma dayalı üretimin bir kısmı olan bu tür üretime “geçimlik üretim” denmektedir. Geçimlik üretim, GSYH içinde yer almamaktadır. Benzer şekilde ev hanımlarının evlerinde ürettikleri ev hizmetleri için kendilerine bir ödeme yapılmadığından, bu tip hizmetlerin bir piyasası ve piyasa fiyatı olmasına rağmen, yine hasılada yer almamaktadır. Diğer taraftan uyuşturucu ve silah kaçakçılığı gibi suç teşkil eden faaliyetlerin bir piyasası ve piyasa fiyatı olsa da GSYH içinde hesaplanmazlar.

GSYH ülkemizde Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından birincil veri kullanılarak hesaplanmaktadır. Temelde üç aylık hesaplanan veriler, yaklaşık üç aylık bir gecikmeyle yayımlanabilmekte ve bu verilere TÜİK’in internet sayfasından erişilebilmektedir².

² www.tuik.gov.tr

Özet

- Karar birimlerinin üretim, tüketim, yatırım, tasarruf, bölüşüm vb. hususlarda aldıkları kararlar ve yanısıra eylemlerinin etkileşimi ile ortaya çıkan yapıya “ekonomi”; ekonomi denilen bu yapıyı inceleme konusu edinmiş bilim dalına ise “iktisat” diyebiliriz. İktisadi düşünce insanlık tarihi kadar eski olmasına rağmen, iktisat yaklaşık 250 yıllık geçmişe sahip genç bir bilim dalıdır. İktisadın ilk olarak Adam Smith’in 1776 yılında yayımlanan “Ulusların Zenginliği” adlı kitabıyla bağımsız bir bilim dalı hâline geldiği kabul edilmektedir. Literatürde Adam Smith ve takipçilerinin görüşleri “Klasik İktisat” ve bu görüşü benimseyenler ise “klasik iktisatçılar” olarak adlandırılmaktadır. Klasiklere göre fiyatlar, bu arada ücretler, kısa dönemde dahi esnek ve taraflar tam bilgi sahibidirler. Böylece herhangi bir piyasadaki denge dışı bir durum, fiyatların düşmesi ya da artması sonucu kendiliğinden dengeye gelebilecektir. Bu durumda, dışarıdan müdahale edilmediğinde, ekonominin doğal işleyişi dengeyi garanti etmektedir. Öyleyse ekonomideki makro işleyiş ve değişkenler, kendiliğinden denge hâlinde olacaktır. Bu değerlendirmeye bağlı olarak klasikler, toplulaştırılmış makro değişkenleri ya da ekonomideki makro işleyiş analiz konusu etmemişlerdir. Bu durum 1929 büyük bunalımına kadar devam etmiştir. Büyük bunalım, dünya ölçeğinde hasılda ciddi azalışlar ve işsizlikte büyük miktarda artışlar gibi uzun süreli ekonomik sonuçlar doğurmanın yanısıra, dönemin iktisadi düşüncesi ve iktisat politikaları üzerinde de önemli bir sorgulamayı ve tartışmayı başlatmıştır. Bu bağlamda 1929 büyük bunalımı, iktisadın makro ve mikro iktisat şeklinde iki alt disipline ayrılmasına yol açan en önemli etken olmuştur. Pek çok düşünür ve iktisatçı, dünya ekonomisindeki bu yeni durumu açıklamak ve çözüm bulmak üzere çalışmalar yapmışlardır. Bunlardan birisi de ekonominin içinde bulunduğu durumun nedenlerini ve çözümünü, görece, sistematik bir biçimde ortaya koyan John Maynard Keynes’tir. Keynes 1936 yılında yayımladığı “İstihdam, Faiz ve Paranın Genel Teorisi” adlı eserinde, Klasik ekolün bazı varsayımlarına karşı çıkmıştır. Keynes’e göre fiyatlar kısa dönemde esnek değil, aksine katı-yapışkandır. Dolayısıyla ekonomideki bir dengesizlik hâli kısa dönemde, arz ve talep güçlerinin hareketine bağlı olarak kendiliğinden giderilemeyecektir. Bu durumun giderilmesi ancak hükümet müdahalesiyle mümkün olabilecektir. Yani aktif iktisat politikası uygulamalarına ihtiyaç vardır. Keynes’in bu ve benzer açıklamalarıyla ekonomik işleyişin bir bütün olarak analiz edilmesi gerektiği fikri önem kazanmıştır.
- Özetle iktisat, 1900’lü yılların başına gelene kadar alt disiplinlere ayrılmamış; bu yıllarda ve özellikle 1929 Dünya Bunalımı ve takiben 1930’ların başında J. M. Keynes’in katkıları sonrasında, makro ve mikro iktisat olarak iki ayrı ana disiplinde analize konu edilmiştir. Keynes’in görüşleri, makro iktisadi analizin gelişiminde çığır açmıştır. Bu tarihten sonra Keynes ve onun görüşlerini takip eden ve geliştiren pek çok iktisatçının oluşturduğu iktisadi düşünce okulu “Keynesyen Ekol” olarak adlandırılmıştır. Bugün pek çok iktisatçı, görüşlerinin Klasik veya Keynesyen ekole yakınlığına bağlı olarak entelektüel aidiyetlerini tanımlamaktadır. Klasikler ve Keynesyenler arasındaki entelektüel düzeyde süregelen ilmi tartışma ve bu tartışmaların meyvesi olan iktisadi katkılar, makro iktisadın tarihi gelişiminin de harcı olmuştur ve olmaya devam etmektedir.

DEĞERLENDİRME SORULARI

1. Makro-Mikro iktisat ayırımının en temel gerekçesi aşağıdakilerden hangisidir?
 - a) Kullandıkları analiz birimleri farklıdır.
 - b) İktisat bilimi ile ilgili temel varsayımları birbirinden farklıdır.
 - c) Makro iktisat bireysel, mikro iktisat ise toplulaştırılmış düzeyde analiz birimi kullanır.
 - d) Makro iktisadi analiz mikro iktisadi analize göre daha köklü bir geçmişe sahiptir.
 - e) Mikro iktisat ekonominin bir bütün olarak işleyişi ile ilgilenirken makro iktisat tüketici ve firma kararlarını inceler.
2. Aşağıdakilerden hangisinde ortalama büyüme oranı %7 olan bir ekonomide, diğer her şey sabit kalmak kaydıyla, GSYH kaç yıl sonra tam iki katına çıkacaktır?
 - a) 7
 - b) 10
 - c) 14
 - d) 21
 - e) 70
3. Nominal GSYH kavramı ile ilgili olarak aşağıdaki hangi ifade yanlıştır?
 - a) Temel alınan bir yılın fiyatlarıyla hesaplanır.
 - b) Nihai mal ve hizmetleri kapsar.
 - c) Coğrafi bir kavramdır.
 - d) Yıpranma payını içerir.
 - e) Sadece hesaplandığı yıla ait üretim değerini kapsar.
4. Hasılanın ölçümü ile ilgili olarak aşağıda verilen ifadelerden hangisi yanlıştır?
 - a) Üç aylık veri kullanılarak TÜİK tarafından hesaplanır.
 - b) Ekonomideki yapılan her bir harcama, bir başkası için aynı miktarda gelir yaratır.
 - c) Tek bir yöntemle ölçülür.
 - d) Üç farklı yöntemle ölçülür.
 - e) Üç farklı yöntemle elde edilen ölçme sonuçları birbirine eşittir.

5. Aşağıdakilerden hangisi fiyat istikrarını temsil eden oranlar olabilir?
- %1-3
 - %9-11
 - %12-15
 - %15-20
 - %25-30
6. Makro ve mikro iktisat ayrımı ilk olarak aşağıdaki dönemlerden hangisinde ortaya çıkmıştır?
- 2000'li yılların başlarında
 - İlk insanlarla birlikte
 - 1750-1800 arası dönemde
 - 1900-1930'lu yıllarda
 - 1980'den sonra
7. Bireysel ve hane halkı tasarruf artışlarının, diğer her şey sabitken, bireysel ve toplam gelir üzerinde zıt sonuçlara yol açması aşağıdakilerden hangisi ile tanımlanmaktadır?
- Geçimlik üretim
 - Enflasyon
 - Deflasyon
 - Tasarruf paradoksu
 - Bunalım
8. Aşağıdakilerden hangisi makro iktisadi analizin konusu edilemez?
- Hasıla düzeyi
 - Enflasyon düzeyi
 - İşsizlik düzeyi
 - Kamu borçları
 - Patatesin fiyatı
9. Hasıla, istihdam ve işsizlik arasındaki ilişki aşağıdakilerden hangisinde doğru verilmiştir?
- İstihdam ve hasıla artarken işsizlik azalır.
 - İstihdam ve hasıla artarken işsizlik artar.
 - İstihdam ve hasıla azalırken işsizlik azalır.
 - İstihdam ve hasıla arasında bir ilişki varken işsizlikle bunlar arasında ilişki yoktur.
 - İstihdam, hasıla ve işsizlik arasında bir ilişki yoktur.

10. Bir ekonomide fiyatlar genel düzeyindeki değişimi ölçmede kullanılan sepetin fiyatı birbirini takip eden beş dönemde aşağıdaki gibi ölçülmüştür: 100, 150, 190, 220, 230. Bu verilere göre aşağıdaki ifadelerden hangisi söylenebilir?
- Enflasyon düşmektedir
 - Enflasyon artmaktadır
 - Deflasyon düşmektedir
 - Deflasyon artmaktadır
 - Stagflasyon vardır.

Cevap Anahtarı

1.a, 2.b, 3.a, 4.c, 5.a, 6.d, 7.d, 8.e, 9.a, 10.a

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- [1] Ünsal, E., (2017). *Makro İktisat*, Genişletilmiş 11. Baskı, Ankara: Murat Yayınları.
- [2] Mankiw, N.G., (2010). *Makroekonomi*, 1. Basım, Çeviri Editörü: Ömer Faruk Çolak, Ankara: Efil Yayınevi.
- [3] Dornbusch, R., Fischer, S. ve Startz, R., (2016). *Makroiktisat*, 12. Basımdan Çeviri, Çeviren: Salih Ak, İstanbul: Literatür.
- [4] Abel, A., Bernanke, B.S. ve Croushore, D., (2017). *Makroekonomi*, 9. Baskıdan Çeviri, Çeviren: Cemal Balcı, Ankara: Efil Yayınevi.
- [5] Yıldırım, K., Karaman, D. ve Taşdemir, M., (2009). *Makroekonomi*, 5. Baskı, Ankara: Seçkin.